

6. ИЗВЕШТАЈ О ЗЛОУПОТРЕБИ ДЕЧИЈЕГ РАДА ЗА ПЕРИОД 1.01. – 31.12.2021. ГОДИНЕ

У складу са *Инструкцијом о начину рада установа социјалне заштите за пружање услуга социјалне заштите у заштити деце од злоупотребе дечијег рада* коју су донела два ресорна министарства, Министарство за рад, запошљавање, борачку и социјалну заштиту (бр. 560-00-00255/21-09) и Министарство за бригу о породици и демографију (бр. 560-00-00492/21-01) од 2.06.2021. године, Републички завод за социјалну заштиту иновирао је претходно важећи образац помоћу којег се прикупљају подаци о злоупотреби дечијег рада од центара за социјални рад, али је и сачинио нови образац за прикупљање података од релевантних пружалаца услуга социјалне заштите (центара за породични смештај и усвојење и Центра за заштиту жртава трговине људима). Према Инструкцији Завод је у обавези да министарствима овај извештај доставља на годишњем нивоу.

Предмет 6. Извештаја је период 1.01.-31.12.2021. године.

Током 2021. године евидентирано је **укупно 39 ново-идентификоване деце жртава** злоупотребе дечијег рада, и то 25 дечака и 14 девојчица. Имајући у виду већи број идентификоване деце у односу на претходне извештајне периоде (нпр. у првој половини 2020. године није идентификовано нити једно дете, а у другој половини године 9-оро деце), може се закључити да су обуке реализоване крајем 2021. године допринеле бољем препознавању појаве злоупотребе дечијег рада, али и подигле пажњу стручњака за ову тему. Ипак, и даље постоје проблеми, посебно када су у питању већи центри за социјални рад, који се односе на праћење појаве злоупотребе дечијег рада кроз постојеће базе података које се користе у центрима за социјални рад. Наиме, у великом броју случајева када је дете корисник услуга центра за социјални рад по неком другом основу, а злоупотреба дечијег рада је придружени проблем, дете се евидентира на другачији начин, а не као жртва злоупотребе дечијег рада.

Од укупно идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада за 6-оро деце нема података које су националности, 3-оје је српске националности, а 30-ро деце су припадници ромске етничке заједнице. Узраст деце жртава:

- 0-2 године 2 дечака и 1 девојчица
- 3-5 година 1 дечак и 1 девојчица
- 6-14 година 16 дечака и 8 девојчица
- 15 – 17 година 6 дечака и 4 девојчице

Само једна девојчица нема потпуно регулисан грађанско правни статус (нема личну карту и регулисану здравствену књижицу), а сва остала деца имају потпуно решено питање статуса, што подразумева да су за децу регулисана лична документа (уписана у матичне књиге рођених и имају регулисано држављанство, имају регулисано боравиште/пребивалиште, поседују здравствену књижицу).

Иако је ситуација мало другачија у односу на претходне периоде када су готова сва деца била под родитељским старањем, и сада се наставља тренд да је већина деце (28-оро под родитељским старањем), у случају двоје деце су покренути поступци за лишење родитеља родитељских права, а 9-оро деце су деца без родитељског старања. Што се породичног статуса деце жртава тиче, 19-оро деце долази из потпуних, 18-оро деце из једно-родитељских и двоје деце из сродничких породица.

У моменту извештавања под старатељском заштитом налази се 5-оро деце: под непосредним старатељством центра за социјални рад је 3-оје деце и двоје деце имају за старатеља физичко лице. Привремена старатељска заштита одређена је за 6-оро деце.

Од 11-оро деце која актуелно живе ван својих биолошких породица, троје живи у сродничкој породици, двоје у хранитељској породици (од којих је једно дете у породицу дошло из прихватилишта) и 6-оро деце се налази на смештају у установи социјалне заштите.

Што се тиче обухвата деце образовним процесом, 8-оро деце узраста 0 до 5 година не похађа програм предшколског образовања (дакле, нити једно дете жртва овог узраста), 10-оро деце је основно школског узраста, али не похађа ОШ, 12-оро деце редовно похађа основну школу, 5-оро деце је средњошколског узраста, али не похађа школу и 4-оро деце похађа средњу школу.

Већина деце потиче из урбаних средина (28), 6-оро деце потиче из руралних подручја, а за 5-оро деце нема података. Ови подаци указују на још увек недовољно препознавање злоупотребе дечијег рада у области пољопривреде или неадекватну процену стручњака колику и какву штету овај рад наноси детету.

Од укупног броја деце највећи број потиче из породица чији родитељи имају веома низак степен образовања, посебно мајке (19 мајки и 15 очева са незавршеном основном школом), али није сасвим јасно да центрима недостају подаци за 18 мајки и 23 оца јер образовање родитеља је значајан податак који може да одреди на који начин са породицом треба радити и које је интервенције потребно предузети ради заштите детета жртве.

Од укупног броја жртава злоупотребе дечијег рада 8-оро деце потичу из породица које остварују приход из радног односа, 4-оро деце су из породица које остварују приход из привремених и повремених послова, домаћинства из којих потиче 8-оро деце нема никакве приходе, са различитим изворима прихода су породице 3-оје деце, а за породице 4-оро деце центри не поседују податке. Да се ради о сиромашним породицама говори и податак да се породице 20-оро деце налазе на евиденцији центара за социјални рад као корисници различитих новчаних социјалних давања.

Према врсти штетности, деца (28-оро) су била углавном изложена неповољним климатским или микроклиматским факторима (висока или ниска температура, висока влажност и др.) и 2-оје деце је радило уз тешке психичке и физичке напоре. Хемијским штетностима је било изложено 2-оје деце. Према врсти опасних околности 7-оро деце је

радило ван места пребивалишта, а у нефизиолошком положају рад је обављало 9-оро деце.

Први пут су у овом извештајном периоду од центара за социјални рад затражени подаци о деци жртвама злоупотребе дечијег рада која раде на улици. Од укупно 39 идентификоване деце жртава, 35-оро деце је било у просјачењу, 4-оро деце је сакупљало секундарне сировине, 3-оје је продавало различите ситне производе (марамике, цвеће,...), једно дете се нашло на евиденцији због прања аутомобилских стакала на саобраћајници. Интересантан је податак да међу децом жртвама која раде на улици нема деце која су певала/свирала на јавним местима или у јавном превозу, иако смо свакодневно сведоци да су деца и на овај начин ангажована за прикупљање новца.

Као подносиоци пријаве у центрима за социјални рад појављује се полиција (у 25 случајева), у 2 случаја васпитно образовна установа, у једном случају здравствена служба, у 2 случаја родитељи, у 7 случајева пријава потиче од пријатеља/комшија, а једна пријава је анонимна. За разлику од претходних извештајних периода, порекло пријава говори да тема злоупотребе дечијег рада полако, али ипак долази до стручне, али и шире јавности. Од посебног значаја је шира јавност која сведочи тешким животним причама ове деце и треба да буде велики ресурс од којег ће долазити пријаве надлежним институцијама и на тај начин извршити притисак да ова деца буду препозната, што је услов и да добију подршку и адекватну помоћ. Да би дете добило адекватну заштиту, потребно је препознати које све потребе има и који све фактори га онемогућавају да се развија и остварује сва своја права. Злоупотреба дечијег рада није изолована појава која погађа дете и није једини разлог због којег је дете корисник услуга центра за социјални рад, али ако је присутна, синергијски делује са свим другим проблемима. Да би заштита детета била потпуна и ефикасна потребно је интервенисати и на пољу заштите детета од непримереног и неадекватног рада.

Када се анализира ситуација деце жртава злоупотребе дечијег рада може се закључити да су сва ова деца или њихове породице већ били познати центру за социјални рад. Дакле, јасно је да рад ове деце представља придружени проблем некој другој тешкоћи или вишеструким тешкоћама због којих дете или породица већ користе услуге центра. Тако 36-оро деце су корисници неких материјалних давања која се користе преко центра, 3-оје деце се воде као жртве породичног насиља, 7-оро деце су починиоци неког кривичног дела, 11-оро деце се налази на евиденцији центра ради скитње, 9-оро ради просјачења, 8-оро деце је пријављено од стране школе због непохађања наставе. У суштини, сиромаштво је присутно у сваком конкретном случају. Ови подаци указују да центри не уоче правовремено ризике од злоупотребе дечијег рада што би омогућило ефикаснији саветодавни рад са породицом и примену мање сложених интервенција .

Као починиоци злоупотребе дечијег рада у највећем броју случајева (26) се појављују родитељи, партнер једног од родитеља у једном случају, затим у 10 случајева ради се о сродницима. Управо ови подаци указују да интервенције центра за социјални рад морају бити усмерене на целу породицу и да је углавном индикована нека од мера породично правне заштите.

Током рада са дететом и породицом центар је од релевантних институција сарађивао у највећем броју случајева са полицијом (у случају 25-оро деце), са школом у 9 случајева, са установом за смештај деце у случајевима 10-оро деце, са здравственим установама за 6-оро деце, са другим центром за социјални рад за 8-оро деце и са центром за породични смештај и усвојење. Интересантан податак је да центар за социјални рад наводи сарадњу са центром за породични смештај и усвојење, а са друге стране, нити један центар за породични смештај и усвојење није пријавио случај злоупотребе дечијег рада, иако је у овом извештајном периоду креиран образац по којем ови пружаоци услуга извештавају о заштити деце која су жртве злоупотребе дечијег рада, а налазе се у хранитељским породицама. Ово указује на потребу да се више пажње у наредном периоду мора обратити на обуке којима треба обухватити и професионалце центара за породични смештај и усвојење, али и на хранитеље приликом припреме за бављење хранитељством. Са друге стране, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује да на својој евиденцији има 6 жртава злоупотребе дечијег рада, које су истовремено жртве трговине људима и да је у свим случајевима сарађивао са надлежним центрима за социјални рад, а центри не наводе своју сарадњу са овом институцијом.

Што се тиче степена приоритета након пријаве о злоупотреби дечијег рада, центри за социјални рад су у 18 случајева спровели неодложну интервенцију (центар је реаговао у року од 24 сата), хитно поступање спроведено је такође у 18 случајева (почетна процена започета је у року од 72 сата), а редовно поступање примењено је у три случаја. Одређивање степена „неодложно“ и „хитно“ у 36 случајева говори да је ризик по безбедност ове деце био висок, као и тежина околности у којима су се деца налазила, те је било неопходно брзо реаговати и осигурати њихову безбедност.

Ради бољег разумевања на који начин се штите деца жртве злоупотребе дечијег рада од центара за социјални рад је затражено да наброје мере породично правне заштите које су применили у заштити ове деце. Најзаступљенији је превентивни надзор (у 24 случаја), у 3 случаја центар је покренуо поступке за лишавање родитељских права мајки, кривични поступци покренути су у два случаја, мере заштите детета од насиља у породици у 2 случаја. Иако не спада у меру породично правне заштите, центри наводе да су 16-оро деце збрињавали ван биолошке породице током неодложне интервенције што говори о високом степену њихове угрожености и потреби за осигуравањем безбедности деце. Интересантно је да корективни надзор над вршењем родитељског права није примењен нити у једном случају. Стиче се утисак да органи старатељства ову меру породично правне заштите ретко примењују, посебно када су у питању деца жртве злоупотребе дечијег рада.

Током рада на заштити деце, 6-оро деце је измештено из својих породица. Једно дете је смештено у хранитељску породицу, једно се налази у сродничкој породици, у установе социјалне заштите смештено је 3-оје деце и једно дете налази се у прихватилишту.

За овај извештајни период први пут је своје податке доставио Центар за заштиту жртава трговине људима. Идентификовано је 6 жртава трговине људима које су радно експлоатисане, 5 девојчица и један дечак. Сва деца жртве су била под родитељским

старањем. Просјачењем је било експлоатисано 4-оро идентификоване деце, једно дете је било радно ангажовано у области узгоја усева и једно дете у делатностима узгоја животиња. Пријаве Центру за заштиту жртава трговине људима су упутили полиција за 2 детета, школа за 3 детета и надлежни центар за социјални рад за једно дете.

Као одговорне особе за злоупотребу детета појављују се родитељи у случају 3 детета, партнер једног од родитеља за 2 детета и познаник у случају једног детета.

Као најчешће своје активности ова институција наводи сарадњу са полицијом и тужилаштвом (за сво 6-оро деце), подршку детету за повратак у образовни процес (за 4-оро деце) и за једно дете помоћ око остваривања права на здравствену заштиту.

ПРЕПОРУКЕ:

Из података је могуће извући неколицину закључака који упућују на препоруке како у области система социјалне заштите унапредити квалитет заштите деце од злоупотребе дечијег рада уз напомену да би за свеобухватније препоруке била потребна сложенија анализа.

1. Број идентификоване деце је и даље мали у односу на стварну ситуацију (сам број деце која раде на улици указује да нису препозната као жртве), што указује на потребу унапређења начина идентификације ове деце. Први корак у томе је пријава ове деце институцијама које имају механизам за њихову заштиту. Дакле, шира јавност мора бити упозната на који начин може овој деци помоћи и које су то институције које им и на који начин могу помоћи;
2. Иако је повећан број идентификоване деце од стране центара за социјални рад у односу на претходне извештајне периоде, чему су допринеле реализоване обуке, обухват стручњака је још увек недовољан, те је потребно наставити са обукама;
3. Потребно је да базе података које се воде у центрима за социјални рад садрже могућност прикупљања података о злоупотреби дечијег рада на нивоу појединачног случаја;
4. У оквиру унапређења заштите деце у хранитељским породицама од злоупотребе рада потребно је реализовати обуке за стручњаке у центрима за породични смештај и усвојење, као и да обуке за припрему хранитеља садрже неопходне садржаје који се тичу дечијег рада;
5. Потребно је дефинисати и разграничити појмове који се односе на садржај рада деце на улици у односу на друге врсте неадекватног дечијег рада;
6. Потребно је дефинисати процедуре и донети протоколе за заштиту деце која ради на улици у свим већим градовима који имају ову појаву.

Извештај сачинила

Сања Кљајић